

KARL-OLOF FAXÉN

Glöm inte förväntningarna!

För min generation, som började de nationalekonomiska studierna under 40-talet med att kvantitetsteorin var en doktrin-historisk relik från 1700-talet och att inflationen bestäms av förväntningarna enligt Stockholms-skolans förloppsanalys, är det naturligt att hålla fast vid de sena tonårens präglning – det dynamiska härskade över det statiska.

Detta betyder att jag, måhända känsломässigt, inte kan acceptera monetarismen annat än som ett led i en förloppsanalys med förväntningsbildningen i centrum. Den kvantitetsteoretiska grundformeln kan vara ett enkelt sätt att sammanfatta en rad heterogena inflytelser, ett slags stomme, men den kan aldrig fånga det i egentlig mening kausala i förloppet.

Svagheten i Stockholms-skolans analys var bristen på inlärningsteori. Man kunde inte systematiskt härleda inflationsförväntningarna ur de ekonomiska subjektens analyser, sådana de grundades på tidigare erfarenheter. Hur på-

verkas en villaägare av nyheten om att det två-åriga SAF-PTK-avtalet ligger på en femprocentsnivå, när han hade räknat med en tioprocentig genomsnittlig löneutveckling under löptiden för det 20-års-lån han överväger att ta upp? Och hur påverkas femårsbudgeten i det företag där han är anställd?

Marknadskrafternas effekt

Priserna på varor och tjänster bildas i vår typ av ekonomi marknadsmässigt. Alla undersökningar av effekter av priskontroll, både i Sverige och internationellt, visar att regleringarnas verkningar är marginella. Det är fråga om högst 1 procentenhet under ett å två år, en i detta sammanhang försumbar påverkan.

Lönerna bildas också i hög grad marknadsmässigt, även i ett land med vår höga organisationsgrad. Det kollektiva inflytandet är visserligen större än när det gäller priserna. Löneglidningen – som främst beror på arbetsmarknadsläget – är dock så betydelsefull att man måste rakna med att marknadskrafterna slår igenom, om än med fördröjning. "EFO-korridoren" är inte särskilt bred. Parternas möjligheter att utan besvärande konsekvenser styra löneutvecklingen på den ena eller andra sidan av den

Docent KARL-OLOF FAXÉN är verksam vid Svenska Arbetsgivarreföreningen.

marknadsbestämda huvudkursen är inte särskilt stora, eller var det i varje fall inte före 1975.

Inflationen har många orsaker

Att förloppsteorin betonar att man lär av erfarenheten – inte enligt någon enkel formel utan genom att slutsatser dras i tusentals hjärnor – gör det inte lätt att sammanfattande ange inflationens orsaker. Inflationzbekämpning blir en situationsbetingad konstart utan i förväg skrivna recept. Detta tycks också vara Solow's slutsats. Han kan inte peka på någon generell formel som förklarar prisutvecklingen i de flesta länder under skilda perioder. Snarare framhåller han i sina exempel på inflationistiska situationer olikheterna i sysselsättningsgrad, penningmängdsökning etc.

Den historiska och situationsbetingade ansatsen leder till en rad frågor i en lång kedja utan någon naturlig länk att klippa av och hänföra orsaken till. När SAF och LO hösten 1974 – inför vad som senare blev 75–76 års "loneexplosion" – diskuterade möjligheten att kasta loss från valutasamarbetet i "ormen" och inleda en aktiv växelkurspolitik med motsvarande löneavräkning i syfte att dämpa inflationen, men inte tog steget, var detta roten? Eller ligger den längre tillbaka i kedjan? Eller var det att staten tappade ledningen över kommunernas uppträdande i januari 1975, så att arbetsgivarsidans budgivning kom för högt och för tidigt? Eller var det så att redan före julen 1974 var "loppet kört" för 1975, men att vad parterna gjorde var att i 1974 års "övervinst-yrå" lägga till ett andra avtalsår – som annars efter 1975 års internationella lågkonjunktur och marknadsandelstorfuster för svensk export kunde ha blivit helt annorlunda?

Eller är allt detta endast ytfenomen på ett symbolplan? Former i vilka ett marknadsbestämt förlopp utspelar sig på en organiserad arbetsmarknad. Det avgörande i kausal-kedjan skulle då kunna vara "overshooting"-effekten av 1974 års svenska exporthausse (som tex Österrike eller Japan inte hade någon motsvarighet till). Vilken kombination av

penning- och växelkurspolitik hade kunnat hindra de stora prisstegringarna på skogsprodukter att sprida sig till den genomsnittliga prisnivån i Sverige?

Nu gäller det att snabbast möjligt dämpa inflationsförväntningarna efter 70-talets erfarenheter, utan att gå vägen över en flerårig period med arbetslöshet à la Thatcher eller Reagan (eller, för den delen, Anker Jørgensen och Mauno Koi-visto). 1981–82 års avtal med LO och PTK för ner takten i löneutvecklingen under 7 procent. Inflationen andra året väntas stanna vid högst 6 procent.

Men ser man till statsupplåningens likviditetsskapande verkningar hamnar man i ett helt annat intervall. Vilket gäller?

Betydelsen av inflationsförväntningar

Enligt mitt resonemang ovan är det avgörande hur förväntningarna för åren efter 1982 påverkas av avtalet. Enkla modeller kan inte förklara hur företag och hushåll uppfattar detta försök att bryta med 70-talet – om man ser det som början till en ny politik eller som ett heroiskt försök att bygga en fördämning av en sticka. Men det är – i Stockholms-skolans anda – ett förväntningsteoretiskt experiment i fullstor skala.

Det finns flera starka skäl till att chanserna att lyckas är stora:

1. Ingen part har intresse av fortsatt inflation.

2. Balansen på arbetsmarknaden kommer under ett antal år framåt att vara sådan att löneglidningen inte överstiger 1977–80 års nivå. En upprepning av 1974–76 års löneglidning är osannolik. Eftersom det är *via balansen på arbetsmarknaden* och inte på någon annan väg som statsupplåningen kan påverka löneglidningen är detta viktigt.

3. En aktiv växelkurspolitik kan användas både för att återställa fördelningen mellan driftsöverskott och arbetskostnader i utlandskonkurrerande naringar till "EFO-huvudkursen" och för att hålla den inom "EFO-korridoren" vid flerårsavtal med lagre lonestegring-

stakt än vi får 1982. "Valutakorgen" är en snara kring egen hals.

4. Statsupplånningens fördelning på instrument med olika likviditetsgrad bestäms på några års sikt i växelverkan mellan hushåll, företag, finansiella institutioner och riksgälden. Pris-, löne- och ränteförväntningar spelar härvid en strategisk roll. Ju mer dessa (inbördes sammanflätade) förväntningar dämpas, desto billigare för riksgälden blir det att

placera (den inhemska) statsupplånningen i former med låg likviditet. Därtill kommer att den utländska delen av statsupplånningen inte ökar likviditeten i Sverige.

Det finns alltså självförstärkande drag även i ett förlopp med successiva revisioner av prisförväntningarna i dämpande riktning. Sambandet mellan statsupplånningen, likviditeten hos företag och hushåll och inflationen är inte mekaniskt.